43.1; KośaKaTa. 2.2525] **1** butter or oil used as an ointment **2 A** act of applying (ointment or some other substance to the eyes) **B** act of anointing, smearing (with butter, ghee, oil or some other substance) **C** act of instigation, stimulation **3 A** collyrium, kohl, eye-salve (prepared from mineral, herb or lamp-black) **B** paste **4** a kind of mineral, antimony, vitriol of copper **5** bending (?) (thrusting *nt.*) **6 A** manifestation **B** suggestion (poetics) **7** name of a Sāman **8** pimple on the eye **9** covering of the soul **10 A** (fig.) ignorance **B** darkness **C** impurity **D** stain, blemish **E** fault **11** ink **12** name of a heavenly missile **13** form, shape **14** leading to fruition, realisation **15** kind of dye **16** kind of corn **17** kind of gem, jet **18** flower of Añjana tree **19** epithet of S'iva **1** butter or oil used as an ointment अथ यत्प्रदेशिन्यामिडायाः पूर्वमञ्जनमथरौष्ठे निलिम्पति KauṣīBr. 3.7 (12.15); S'āṅkhāS'S. i. 10.2; अपर आह । यत्तदञ्जनोपाञ्जनमिति MahāBh. ii. 338.6 (*on* v. 1.2) (Pradī. तैलाभ्यङ्गः); मध्ये यूपं समारोप्य ··· मधुलाजाक्षतं दद्यादञ्जनं माल्यमेव च BhaviP. 396B.27 (ii(3). 2.73); तदेतद्रजः संगृह्य हविर्धानयोः शकटयोरक्षे तेन रजसा संयुक्तमञ्जनं प्रक्षिपेत् NyāyMāVi. 225.25 (*on* iv. 1.10); KandaCū. vii. 1.40; नभ्यः अक्षः । नभ्यम् अञ्जनम् SiddhāKau. 277B.9; **2 A** act of applying (ointment or some other substance to the eyes) अनिष्ठीवनं सदा चाञ्जनं सत्यवचनं सुमनसां धारणम् SāmaViBr. iii. 1.2 (comm. अक्ष्णोः अञ्जनम्); प्रसाधनं च केशानामञ्जनं दन्तधावनम् । पूर्वाह्ण एव कुर्वीत MahāBhā. xiii. 107.21; मुष्टिकपालवद्दानाञ्जनाभ्यञ्जनवपनपावनेषु चैकेन MīmāSū. v. 2.4; पीडनावेष्टनाञ्जनप्रकर्षणाध्यासनेषु पूर्वः साहसदण्डः ArthS'ā. ii. 106.8 (3.19) (comm. कज्जलादिलेपने); एवं नेत्रेषु मर्त्यानामञ्जनाश्च्योतनादिभिः दृष्टिर्निराकुला भाति CaraS. i. 5.16 (1922 Ed.); i. 5.36 (1922 Ed.); vi. 9.64 (1941 Ed.); अञ्जनादन्धः ··· गर्भो भवतीत्येवमेतान् परिहरेत् SuśruS. iii. 2.25; SuśruS. iii. 2.25; HārīS. i. 2.14; VaikhāDS. i. 2.6; वर्जयेत् ··· अञ्जनं चाक्ष्णोः ManuSm. 2.178; YājñaSm. 1.33; अञ्जनाभ्यञ्जने चैव पिण्डसंवपनं तथा VāyuP. ii. 13.58; BrahmāṇḍP. ii. 11.88; नावनाञ्जनपानेषु योजयेद्विषशान्तये AṣṭāHr. i. 7.26; अञ्जनं पक्वदोषस्य (कर्तव्यम्) AṣṭāSaṁ. i. 43.15 (1.7); i. 158.24 (1.30); सा मषी···अक्षिपाकमञ्जनादपहरति AṣṭāSaṁ. ii. 251.18 (6.20); ii. 211.8 (6.8); KalyāKā. 9.69; मरिचं ··· सर्पदष्टानां पाने नस्याञ्जने हितम् SiddhYo. 68.10; 68.11; 68.14; मधुमांसं प्राणिहिंसां भास्करालोकनाञ्जने ··· विवर्जयेत् SkandP. iv. 36.21; vii(1). 166.120; LakṣmīT. 39.22; अभ्यञ्जनाञ्जने पानं छत्रधारणमेव च ··· विवर्जयेत् PadmP. i. 53.17; v. 24.195; BhaviP. 75B.4 (i. 36.28); सव्यस्य पूर्वमञ्जनं निर्दिष्टम् S'āstrDī. 38.2 (*on* i. 3.7); तत्रेष्टं सर्पिषः पानं नावनाञ्जनतर्पणम् S'ārṅgaS. iii. 9.7; iii. 13.34; मूषकस्य क्षारकायस्य वा ··· काकयोर्वा मेदसा वा नेत्रयोरञ्जनं धूपनं च कुर्यात् Hastyāyur. 64.3 (1.9); 65.11 (1.9); नस्याञ्जने तथा कृत्वा फणिनां गरलं हरेत् ĪśānS'iPa. i. 40.13; i. 44.5; PañcaRā.(Nā.) iii. 14.42; Mānaso. ii. 6.652; गोदोहनेऽभ्यञ्जने ··· कपित्थः संप्रयुज्यते AbhinDa. 123; कान्तनागोऽयमुदकेनाञ्जनं नयनामृतम् RasRaSa. 28.90; 12.111; अञ्जनात् । वैरिद्गन्धृञ्जनम् NyāyMāVi. iv. 3.1 (241.21); xii. 4.14 (702.16); S'ārṅgaPa. 2986; एतस्यैव तरोः कुसुमेन ··· यद्यञ्जनं क्रियते तदा नष्टचक्षुश्चक्षुष्मान् भवति PuruṣPa. 68.26; 69.1; RaseCin. 9.33; BhāvPra.(Bhā.) 3.5; अञ्जनपदं च भेषजोत्सवादिनिमित्तकेताञ्जनपरम् VīraMi.(Āhnika.) 33.1; MayūMāli. 38.16 (*on* i. 3.7); अञ्जनं त्वक्षिसंस्कारः Vaija. 171.157; क्ली त्वनक्तिक्रियायाम् (रभसः) NānārthāSaṁ. ii. 53.72; अक्तौ (v. l. अङ्क्तौ) S'abdaRaSaK. 190.2; *f. n.* नपुंक्रियोस्त्वञ्जयत्यर्थे NānārthāSaṁ. ii. 53.73; **2 B** act of anointing, smearing (with butter, ghee, oil or some other substance) अञ्जनादि पर्यग्नि कृत्वोत्सृजन्त्यपुनरायनाय ĀśvaS'S. I. vi. 14.11; अत्र स्वरोरञ्जनमेके समामनन्ति ĀpaS'S. vii. 27.3; संमार्जनेनाञ्जनेन सेकेनोल्लेखनेन च । ··· भुवः शुद्धिः ViṣṇuSm. 23.56; गुरुपत्नीनां गात्रोत्सादनाञ्जनकेशसंचयनपादप्रक्षालनादीनि न कुर्यात् ViṣṇuSm. 32.6; अञ्जनमपि ··· चोदकप्राप्तं ··· गुणाय स्यात् S'ābaBh. 1863.9 (*on* x. 2.73); ṬupṬ. 232.12 (*on* x. 1.4); श्लक्ष्णीकुर्यात्प्रयत्नेन लेपनैः श्लक्ष्णमञ्जनैः ··· कुड्यं तत् ViṣṇuDhaP. ii. 40.8; उल्लेखनेनाञ्जनेन ··· शुद्धा सेचनेन धरा स्मृता LiṅgaP. i. 89.66; TantrRa. 85.16; 223.4; S'āstrDī. 423.7 (*on* v. 2.4); अञ्जनं तैलादिना गात्रस्य SmṛtiCan. i. 122.18; PadMañ. *on* KāśiVṛ. *on* P. v. 1.2; अञ्जनस्य द्रव्यसामान्येन करणासंभवेन BhaṭṭCan. 72.22 (*on* xv. 1.10); तैलादिनाऽञ्जिता अक्ता घृतेनैवाथ वाञ्जनम् NyāyMāVi. i. 4.19 (59.2); सुच्यमाघार्ये जुह्वा पशुमनक्ति इत्याघाराञ्जने लिङ्गान्तरे NyāyMāVi. 396.25 (*on* viii. 1.5); अञ्जनं घृतादिना गात्रस्य VīraMi. 94.24 (*on* 1.33); MīmāKau. iii. 38.8 (*on* i. 2.18); यूपधर्मा अञ्जनोच्छ्रयणसम्मानपरिव्याणादयः BhaṭṭDī. ii. 182.10 (*on* v. 2.5); एतच्चाञ्जनार्थमाज्यं लौकिकं ग्राह्यं न संस्कृतम् VīraMi.(Saṁskāra.) 934.16; 493.24; MānaMe. 44.1; **2 C** act of instigation, stimulation यावच्चक्रे नाञ्जनं बोधनाय व्युत्थानज्ञो हस्तिचारी मदस्य । ··· स्थूलास्तावत् प्रावहन् दानकुल्याः S'iśuVa. 18.26 (comm. अञ्जनमुद्दीपनं कर्म); संवादितां नयदहग्णमञ्जनेन सेनामतङ्गजगणा मुमुचुर्मदाम्भः HarVi. 44.12 (but comm. मेढ्); **3 A** collyrium, kohl, eye-salve (prepared from mineral, herb or lamp-black) वृत्रस्य कनीनिकासीति त्रैककुदेनाञ्जनेनाङ्क्ते ĀpaS'S. x. 7.1 (comm. त्रिककुदाख्ये पर्वते भवं त्रैककुदम्); ĀpaS'S. x. 7.2; MānS'S. 59.6; अञ्जनाभ्यञ्जनगन्धपुष्पधूपदीपांश्च दद्यात् KausīGS. iii. 4.10; VaikhāGS. 2.15 (33.2); KauśiSū. 35.21; आहवेषु विशेषेण भ्रष्टनेत्रेष्विवाञ्जनम् MahāBhā. vii. 39*(1); न चन्दनं नाञ्जनपानभोजनम् । न किञ्चिदिच्छामि Rāmā. ii. 183*(20); चोररूपोऽयम्; अप्ययमक्ष्णोरञ्जनं हरेत् MahāBh. ii. 419.5 (*on* v. 3.66); अञ्जनाभ्यञ्जनमेवास्या न प्रतिग्राह्यम् VasiSm. 5.13; Saund. 8.50; सौवीरमञ्जनं नित्यं हितमक्ष्णोः प्रयोजयेत् CaraS. i. 5.12 (1922 Ed.); i. 1.69 (1922 Ed.); नदीजशिम्बीत्रिकटून्यथाञ्जनम् ··· प्रशस्यते वै दिवसेष्वपश्यताम् SuśruS. vi. 17.27; iv. 19.30; iv. 25.33; BhelaS. 1.18 (30.23) (? अञ्जनम्); तदञ्जनं पुष्येणोद्धृत्य तस्यामञ्ज्यां निदध्यात् ArthS'ā. iii. 230.5 (14.3); iii. 216.5 (14.1); योषितां नेत्रयोरञ्जनं ज्ञेयम् NāṭyaS'ā. 21.28; धूमाञ्जनजृम्भणात् ··· भवेदास्रम् NāṭyaS'ā. 7.151; 8.117; लिम्पतीव तमोऽङ्गानि वर्षतीवाञ्जनं नभः Cāru. 1.19 = BālC. 1.15 = Mṛcch. 1.34; Svapna. 5.10 = Kāvyāda. 2.226 = SaraKaṇṭhā. 733.7 = KāvyPra. 587.1 = AlaṅkāSa. 58.13 = SūktiRa. 191.1 = Subhāsi. 890 = Kuval. 33; इदानीमस्माकं पटुतरविवेकाञ्जनजुषां समीभूता दृष्टिः S'atTrayī. 6; 827; BhāvS'a. 43; एतेन श्येनभासमयूराश्चिमयान्यञ्जनानि व्याख्यातानि KāmSū. 366.24 (7.1); एतैरेव सुपिष्टैर्वर्तिमालिप्याक्षतैलेन नरकपाले साधितमञ्जनं च KāmSū. 365.6 (7.1); विलोचनं दक्षिणमञ्जनेन संभाव्य ··· ययौ शलाकामपरा वहन्ती KumāSaṁ. 7.59 = RaghuVa. 7.8; उपवासे न दुष्यन्ति दन्तधावनमञ्जनम् VṛS'ātāSm. 55; बिम्बं ··· पूजयेत् ··· वसनच्छत्रवस्त्रैस्तु दर्पणाञ्जनवाहनैः JayāS. 20.255 (256); 23.40 23.77; 27.72; MatsyaP. 59.6; 193.39; तदञ्जनं त्रैककुदं शैलं त्रिककुदं प्रति MatsyaP. 121.15; अपसव्यं पितृभ्यश्च दद्यादञ्जनमुत्तमम् BrahmāṇḍP. ii. 11.55; ii. 11.57; i. 18.14; ViṣṇuP. iii. 11.22; VākyaP. 1.79; भृङ्गावलीष्वञ्जनमायताक्ष्यः JānaHa. 3.61; पिशाचदितितनयदानवाः पूज्याः । अभ्यञ्जनाञ्जनतिलैः BṛSaṁ. 48.30; 48.35; धूमेनाञ्जनभङ्गमेचकरुचा दिक्चक्रवाले तते EI. xiv. 116.9; Kirātā. 8.38; सौवीरमञ्जनं नित्यं हितमक्ष्णोस्ततो भजेत् AṣṭāHr. i. 2.4; अञ्जनादेरिव व्यक्तेः संस्कारो नेन्द्रियस्य च PramāVār. 1.149; सुदृशां ··· नवमञ्जनं नयनपङ्कजयोर्बिभिदे न शङ्कनिहितात्पयसः S'iśuVa. 9.46; DaśKuC. 32.23; 105.18; वध्याद् ब्रह्मस्य सिद्धाञ्जनविविरपरः प्राक्तनोऽचिःप्रचारः SūryS'. 32; 73; Kāvyālaṅ. (Bhā.) 1.55; AṣṭāSaṁ. i. 8.11 (1.3); i. 77.8 (1.12); ii. 10.6 (4.2); RatiRaha. 14.52; 15.43; PāraS. 6.351; TattvSaṁ. 1103; LaghvāśvaSm. 14.4; अञ्जनोद्वर्तनादर्शस्त्रग्विलेपनयोषितः···ब्रह्मचारी विवर्जयेत् VedavyāSm. 1.29; EI. vii. 104.9; S'āraTi. 10.87; अञ्जनं तिलकं गुप्तिं ··· साधयेत् साधकः KulacūṬ. 6.16; 16.93; HarVi. 42.36; 44.12; Kapphiṇā. 7.8; अतसीपुष्पसंकाशं यत्तावन्नेत्रमण्डलम् । तत्रस्थमञ्जनं यत्तत् तेजोवृत्तिनिरोधकम् PrakaPañ. 56.8; BālRā. 1.42; अञ्जनं गुटिकां दिव्यां गृहीत्वा रक्षकाग्रतः BṛKathāK. 138.15; प्रमदालोचनन्यस्तमलीमसमिवाञ्जनम् Hitopa. 2.144; ज्वलन्नञ्जनमाधत्ते प्रदीपो न रविः पुनः YaśasCam. ii. 394.1; i. 539.2; ii. 289.26; तैस्तैरञ्जनै रञ्जितेक्षणः क्षणदास्वपि समस्तवस्तुजातं ··· आवेदयति TilaMañ. 130.11; 213.9; अवलेहोऽञ्जनं चैव प्राक् प्रयोज्यं त्रिदोषजे SiddhYo. 1.143; हेमन्ते ··· मध्याह्नेऽञ्जनमिष्यते SiddhYo. 61.9; 61.135; AguiP. 58.25; 70.3; उमायाः पूजनं कार्यं ··· कुङ्कुमाञ्जनकङ्कतैः NīlaP. 761; गुटिकासिद्धिमञ्जनम् । खड्गं च पादुके चैव ··· सर्वं तुष्टा प्रयच्छेत SkandP. v(1). 18.2; v(2). 11.8; iii(2). 38.34; ViṣṇuDhaP. i. 63.16; ii. 52.25; VarāP. 128.60; 188.67; यथा लोचनस्थमञ्जनमतिसामीप्यान्न दृश्यते SāṁkhyaTaKau. 213.6 (*on* 7); नस्यं तस्य प्रयुञ्जीत पानमालेपनाञ्जनम् BhaviP. 73B.14 (i. 35.35); 295B.23 (i. 202.14); 401B.24 (ii(3). 10.16); 672A.25 (iv. 45.3); विष्णुः ··· सांनिध्येऽपि स्थितो दूरे नेत्रयोरञ्जनं यथा PadmP. vi. 128.24; YogVā. vi(1). 90.27; कान्ताविलोचनन्यस्तं मलीमसमिवाञ्जनम् SaraKaṇṭhā. 102.17; 465.2; CaṇḍaKau. 4.31; NarmaMā. 3.28; AśvaVai. 7.61; Hastyāyur. 186.12 (2.10)); 191.22 (2.11); KāvyPra. 676.6; DaśāvaC. 8.510; EI. xii. 278.91; Mitā. 22.1 (*on* 1.70); ĪśānS'iPa. i. 8.120; i. 15.128; S'ārṅgaS. i. 6.18; ii. 12.138; iii. 8.42; S'aṅkhaSm. 3.13; बाष्पश्चक्षुषि नाञ्जनम् SubhāRaK. 22.22; 24.13; ĀryāSaS'a. 683; अक्ष्णोर्निक्षिपदञ्जनम् ··· सुदृशां प्रलङ्गमालिङ्गति GītaGo. 11.20.3; EI. xii. 153.52; तिलकश्चकासे । एणीदृशां दोहददृष्टिपातैरिवाञ्जनेनाहितसंविभागः S'rīKaC. 6.28; 2.19; तयोः प्रसाधयामासुर्नयनान्यञ्जनेन ताः । नीलोत्पलवनापातिभृङ्गसब्रह्मचारिणा TriṣaS'aPuC. i. 2.811; अञ्जनेन ··· सितांशुकम् । निर्मलोऽपि गुणग्रामो लोमेनैकेन दूष्यते TriṣaS'aPuC. i. 2.1026; PariPar. 8.385; 12.386; NaiṣC. 15.34; EI. xiii. 201.14; SmṛtiCan.

Institut für Indologie der Universität zu Köln
ex libris